

УДК 336.77

БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ: ЕВОЛЮЦІЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОЖЛИВОСТЕЙ

Прокопенко Валерія Юрївна

кандидат економічних наук, доцент

Оптимізація та мінімізація кредитних ризиків на ринку кредитних послуг є доволі актуальним питанням і сьогодні. Одним із варіантів розв'язання порушеної проблеми є робота фінансових установ з бюро кредитних історій (БКИ).

Для започаткування культури кредитних відносин та для зменшення кредитних ризиків з'явилися на українському фінансовому просторі такі фінансові інституції, як бюро кредитних історій, або кредитні бюро, як ще їх називають.

Проблеми мінімізації кредитних ризиків у своїх працях розглядали такі вчені, як В. Гець, Л. Примостка, О. Васюренко, М. Савлук, О. Яременко. Проблема банківського сектора присвятили роботи М. Алексеєнко, О. Барановський, А. Даниленко, О. Лаврушин, В. Лагутін, А. Семенов, Н. Шелудько та інші.

Бюро кредитних історій в Україні працюють відносно недавно, на відміну від інших країн світу. Розглянемо коротко еволюцію становлення бюро кредитних історій у розвинутих країнах світу.

Кредитні бюро почали свою діяльність ще в XIX ст. Перше таке приватне бюро виникло у 1860 р. в Австрії. Потім, у 1890 р., кредитні бюро з'явилися в США та Швеції, а згодом – у Фінляндії (1900), ПАР (1901), Канаді (1919) і Німеччині (1927). Значного поширення кредитні бюро набули в післявоєнний період, коли вони почали діяти і в багатьох інших країнах: в Аргентині й Уругваї (1950), Великобританії (як агенції – у 1960), Ірландії (1963), Нідерландах і Японії (1965), Швейцарії (1968), Данії (1971), Південній Кореї (1985), Бельгії й Норвегії (1987), Італії (1990), Іспанії (1994).

Кредитні бюро створювали для забезпечення надійного функціонування кредитного ринку та стабільності банківської системи.

У Сполучених Штатах Америки законодавче регулювання діяльності кредитних бюро забезпечено Federal Fair Credit Reporting (FCRA). Два урядові органи ділять відповідальність за точність даних кредитного бюро: Федеральна торгова комісія (FTC), яка здійснює нагляд за бюро споживчого кредиту, та офіс Контролера валюти (OCC), що регулює й контролює всі національні банки щодо повідомлень кредитним бюро. Найбільше інформації щодо кредитування зібрано і зберігається в чотирьох національних кредитних агентствах: Experian, Equifax, TransUnion і Innovis, які є приватними підприємствами, що отримують прибуток від надання кредиторам інформаційних послуг [5].

У Великобританії функціонують три кредитних агенції: Experian, Equifax і Callcredit. Банки співпрацюють з однією чи більше агенціями, щоб гарантувати якість даних. Діяльність кредитних агентств регулює закон Consumer Credit Act, ухвалений 1974 р.

У багатьох європейських країнах, а також у Японії кредитні бюро створено як приватні компанії, що належать консорціуму кредиторів. Але це зовсім не означає, що така практика характерна для всіх. У Фінляндії та Бельгії вони керовані або ліцензовані урядовими агентствами. У Німеччині найбільшим бюро кредитних історій є Schufa, що об'єднує вісім регіональних самостійних товариств. Їхніми власниками й одночасно партнерами є банківські, лізингові, будівельні, торгові структури, що надають фізичним особам грошові або товарні кредити споживчого характеру. У Російській Федерації регулювання і контроль за діяльністю бюро кредитних історій здійснює Федеральна служба з фінансових ринків, яка також веде реєстр таких бюро, що на 01.02.2008 р. налічує 30 бюро кредитних історій [5].

Як важливий елемент системи управління ризиками кредитні бюро діють достатньо результативно. Так, у Німеччині, за оцінкою представника компанії Infoskor Маркуса Лемника, система бюро кредитних історій економить банкам близько 1 млрд євро на списанні неповоротних кредитів.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що для ефективного функціонування кредитного ринку діяльність такого інфраструктурного інституту, як кредитне бюро, у край потрїбна [9].

Організація і функціонування кредитних бюро має ґрунтуватися на сучасній інформаційній системі, що забез-

печує збирання, оброблення і поширювання інформаційних даних про юридичних і фізичних осіб – одержувачів кредитів. Ця робота, зазвичай, здійснюється таким чином:

- кожного місяця всі кредитні установи подають до кредитного бюро дані про стан кредитних рахунків своїх клієнтів;
- у базу даних кредитного бюро вводять всі легальні повідомлення про банкрутства, судові процеси, податкові пільги й іншу потенційно корисну інформацію; схожу інформацію збирають або саме бюро, або підрядники;
- програмне забезпечення, що використовується в кредитних бюро, дає змогу зіставляти кожну нову інформацію про клієнта з уже наявною в базі даних і вносити потрібні зміни;
- кредитне бюро на кожного позичальника формує спеціальну картотеку і гарантує максимальну безпеку інформації, допуск до якої отримують тільки особи, що мають на те спеціальний дозвіл; при цьому кожен допуск до бази даних обов'язково реєструють.

Найважливішим для кредитних бюро є захист інформації, адже не є таємницею, що від викрадення, пошкодження та викривлення інформації про кредитні історії фінансові установи і позичальники зазнають істотних збитків. Так, 28.10.2003 р. Федеральні органи США оголосили про те, що в Experian було викрадено 43 000 кредитних історій. Викрав дані колишній працівник ІТ-компанії, яка розробляла програмне забезпечення для кредитних бюро. Загалом збитки внаслідок викрадення становили 10 млн дол США.

Розповсюдження інформації бюро здійснюють за певну плату на запити кредитних установ, які дуже швидко отримують відповідь з інформацією про потенційного клієнта. Зміст інформації про фізичних і юридичних осіб – потенційних позичальників, надаваний кредитній установі, залежить від:

- країни їхнього мешкання;
- даних про рахунки, які надають кредитні установи;
- можливості доступу до офіційної інформації тощо.

Практично в усіх країнах діяльність кредитних бюро має відповідати вимогам інформаційної безпеки. Її будують так, щоб робота бюро відповідала законодавству про банківську таємницю і не порушувала особистих прав і свобод громадян [5].

Суспільно-правові відносини, що виникають у сфері збирання, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов'язань, регулює Закон «Про організацію формування та обігу кредитних історій», ухвалений 23 червня 2005 р. за № 2704-IV і чинний від 29 січня 2006 р. Цей закон визначає правові та організаційні засади формування і ведення кредитних історій, права суб'єктів кредитних історій та користувачів бюро кредитних історій, вимоги до захисту інформації, що становить кредитну історію, порядок утворення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій [1]. У законі діє більшість

норм, реалізованих у США в 1996 р. в Законі «Про надання достовірної кредитної інформації» – Fair Credit Reporting Act.

Порівнюючи вимоги до достовірності інформації в Україні та США, експерти зазначають, що в Україні поки що не реалізовано цілої низки норм, які містяться в FCRA.

1. Українські кредитори не зобов'язані повідомляти споживачам про несприятливі дії, здійснені після отримання кредитного звіту, зокрема про відмову у видачі кредиту, погіршення умов кредитування, терміну, суми, відсоткової ставки. Це саме стосується неінформування кредитором позичальника про інші законні права споживача, включаючи право на звернення в бюро за одержанням безкоштовної копії звіту, щоб перевірити його достовірність чи повноту даних у ньому, а також, у разі потреби, право на спростування інформації.
2. Закон не забороняє кредиторам, постачальникам інформації далі надавати її в бюро, якщо їхні звіти є недостовірними.
3. Закон не зобов'язує постачальників в автоматичному режимі повідомляти кредитне бюро про факти ідентифікаційного шахрайства з рахунком клієнта. Отже, коригування інформації в кредитному файлі може запобігти на невизначено тривалий термін від моменту їхнього виявлення зловживанням, що їх чинять треті особи над кредитними коштами і добрим ім'ям клієнта.
4. У Законі немає вимоги до бюро стосовно розроблення й використання «стандартної» форми кредитного звіту, що зробило б його максимально інформативним, зрозумілим, стандартизованим і зручним клієнтові для розуміння.

Кредитним бюро заборонено збирати та зберігати в кредитних історіях інформацію про фізичних осіб щодо їхньої національності, расового та етнічного походження, політичних поглядів, релігійних і філософських переконань, стану здоров'я, членства в партіях та інших громадських організаціях.

Кредитні бюро надають інформацію з кредитних історій у формі кредитних звітів. Кредитний звіт є одним із найважливіших інформаційних джерел про кредити позичальника та інші історичні дані. Кредитний звіт є підсумковою інформацією, яка характеризує фінансовий стан позичальника, кредитоспроможність і платіжну дисципліну.

Схема роботи бюро кредитних історій така. Кредитори постачають бюро даними про своїх клієнтів. Кредитне бюро зіставляє їх з інформацією, одержаною з інших джерел (суду, державних реєстраційних та податкових органів і т. ін.), і формує картотеку на кожного позичальника, причому всю інформацію, що надходить у кредитну історію, бюро зводить до певного бала, що визначає, з якою імовірністю позичальник виплатить наданий йому кредит. Створення такої бази даних є дуже важливим. Це одна з головних систем, яка примусить позичальників турбуватися про свою репутацію. Тому українським громадянам та підприємствам слід уже тепер узятися до формування своїх

кредитних історій, адже їм не вдасться залишитися осторонь цього процесу.

Але ж не всім позичальникам до вподоби існування кредитних бюро. Багато кого турбує те, наскільки буде захищено інформацію, яка зберігається в кредитних історіях. Тому стимулом для громадян можуть бути 100%-ві гарантії відсутності витоку даних, легальності і якості інформації, яка надається.

Користувачами бюро можуть бути не тільки банки, небанківські фінансові установи, а й інші суб'єкти господарської діяльності, які надають послуги з відстроченням платежу або надають майно в кредит. Зокрема, послугами БКІ уже цікавляться мобільні оператори, які планують давати позики на користування мобільним зв'язком. Щоб отримати інформацію, треба укласти з БКІ договір і сплатити вартість послуги. За попередніми даними, одне звернення до бази даних коштуватиме від 2 до 10 гривень. Ціна залежить від обсягу інформації в запиті користувача.

У кредитному бюро можна запитати кредитний звіт лише в разі, коли є запит на кредит. Банк перевіряє вашу кредитну історію, коли ви звертаєтесь до нього з проханням про отримання кредиту.

Згідно із Законом України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» інформація про те, як позичальник виплачує кредит, потраплятиме в бюро автоматично за умови наявності договору про співпрацю між бюро і банком. Щодо Закону «Про інформацію», який забороняє збирати відомості про громадянина і надавати їх третім особам без його згоди, то перед оформленням кредиту банки беруть у позичальників письмову згоду про надсилання даних у бюро кредитних історій.

У той самий час чинне законодавство в рамках Закону України «Про банки і банківську діяльність» дозволяє банкам обмінюватися загальною інформацією про позичальників, потрібною для ухвалення рішень про надання третім особам кредитів і банківських гарантій без будь-яких дозволів позичальника. Клієнт зможе одержати кредит і в разі відмови надати дозвіл на доступ до його кредитної історії. Але в такій ситуації банк має право відповідним чином врахувати можливі ризики, що, швидше за все, вплине на розміри процентної ставки.

Згідно із Законом України «Про організацію формування та обігу кредитних історій», банк зобов'язаний повідомити клієнта, у яке саме бюро «пішла» інформація про нього.

Також залишається питання про порядність самих фінансових організацій. Не «порозумівшись» із якимось банком, клієнт ризикує набути такий компромат у кредитній історії, що жоден банк не схоче з ним працювати. Тому варто контролювати свої кредитні історії на предмет випадкової або «свідомої помилки».

Утім, потрапити в «чорний» список ненадійних клієнтів може й добросовісний позичальник. Відбутися це може внаслідок помилки банківських службовців. Запобігти цьому допомагає звичка проглядати власну кредитну історію, щоб упевнитися, чи все гаразд. Згідно з чинним законодавством, кожен позичальник може безкоштовно раз на

рік або за відмови у видачі кредиту ознайомитися зі своєю кредитною історією як у банку, так і в бюро. Якщо він помітить помилку в кредитній історії, то її завжди можна виправити. Для цього потрібно написати заяву в Бюро кредитних історій із вказівкою невідповідностей. У банк, який надав хибну інформацію, буде направлено запит для її перевірки. Визнавши свою неправоту, бюро зобов'язані помилку виправити. Іноді бувають випадки, коли клієнт і банк мають різні думки з приводу однієї й тієї самої ситуації, тобто одну й ту саму ситуацію банк і клієнт трактують по-своєму. Останній має право додати до кредитної історії свій коментар або навіть подати до суду на банк за розповсюдження хибних відомостей.

Незважаючи на те, що дані в дос'є на позичальника зберігатимуть до 10 років, банкірів якнайбільше цікавлять останні 24 місяці кредитної історії потенційного клієнта. Цей період найбільш яскраво відображає його матеріальне становище. Непоганим доказом того, що позичальник став на шлях виправлення, можуть стати витяги за останні 24 місяці про своєчасну сплату рахунків. Наприклад, за комунальні послуги, мобільний зв'язок, користування кредитною картою і т. ін. Одержавши довідки про погашені рахунки і розглянувши відомості про рівень нинішнього добробуту клієнта, банк може амністувати клієнта, що завинив, і задовольнити його прохання про новий кредит [3].

Отже, щоб уникнути неприємностей у майбутньому, краще наперед дізнатися про те, чим загрожує позичальнику передача даних у бюро кредитних історій, а також про те, як контролювати ситуацію й захищати свої права.

Сьогодні, за даними Міністерства юстиції України, зареєстровано п'ять кредитних бюро: ТЗОВ «Міжнародне бюро кредитних історій (МБКІ)», яке створили фінансова група «ТАС», ісландська компанія Creditinfo Group і Національна асоціація кредитних спілок; ЗАТ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ)», що його заснували Асоціація українських банків, 30 банків і дві страхові компанії; ТЗОВ «Українське бюро кредитних історій (УБКІ)», яке створили «Приватбанк» і компанія BigOptima; ТЗОВ «Бюро кредитних історій «Російський стандарт»; кредитне бюро «Дата Майнінг груп», [2; 3]. Особливі сподівання засновники бюро кредитних історій покладають на співпрацю один з одним: що активніше відбуватиметься обмін інформацією, то вигідніше це буде всім учасникам ринку. Але сьогодні існує проблема обміну інформацією між кредитними бюро. В основному наші кредитні бюро орієнтовані на закритість своєї інформації і доступність її тільки для власників цього бюро. Хоча є окремі спроби перепродажу такого типу інформації між кредитними бюро.

Приватні кредитні бюро є важливим інструментом для зростання підприємств приватного сектора в країнах, ринки яких формуються. Згідно з емпіричним дослідженням, які провів Світовий банк на основі опитування 5 000 підприємств з усього світу, у країнах, де функціонують приватні кредитні бюро, банківським кредитуванням скористалися 40% малих і середніх підприємств, у той час як у країнах, де кредитних бюро немає, за фінансуванням до банків звертались лише 28% підприємств.

Українські банки лише торік через проблемні кредити не дорахувалися понад 1 млрд грн, переклавши свої ризики на плечі чесних позичальників [5].

Сьогодні в Україні діє 175 банків, а за інформацією, яку розміщено на веб-сайтах кредитних бюро в мережі Інтернет, загальна кількість банків, які є партнерами кредитних бюро, становить приблизно 80. Отже, велика кількість фінансових установ в Україні ще не користується послугами кредитних бюро.

У розвинутих країнах зіпсувати кредитну історію – однаково що зіпсувати репутацію. Кредитне бюро збирає дані не тільки про платежі щодо кредитів, але й про платежі за послуги зв'язку, паркування, комунальні послуги і т. ін. В Україні ж на сьогодні такої масштабної системи збирання і зберігання інформації не існує.

Отже, в Україні створено умови для функціонування кредитних бюро. Але є певні прогалини в законодавчому забезпеченні цієї сфери діяльності, а саме: не врегульовано питання контролю за повнотою інформації про позичальника, яку надала фінансова установа; не врегульовано питання і щодо меж прав фінансової установи та меж прав позичальника, інформацію про якого можуть надати й інші установи.

Потрібно узгодити національне законодавство з міжнародними стандартами.

Сьогодні кредитні бюро є потрібним і природним учасником фінансового ринку. На жаль, в Україні поки що звернення за послугами кредитних бюро фінансових установ не набуло обсягів міжнародної практики, але на те є об'єктивна потреба і в цього ринку послуг є великий потенціал.

Література

1. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» від 23 червня 2005 р. № 2704-IV.
2. Перелік бюро кредитних історій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/8840>
3. Бюро кредитных историй: «большой брат» следит за тобой [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://banker.ua/articles/mortgage/2007/08/08/1180425993>
4. <http://www.leasing.org.ua/ua/news/?pid=676>
5. В Україні відбулася Міжнародна конференція з питань діяльності бюро кредитних історій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uabanker.net/daily/2006/09/092906-1320/shtml>
6. Кугаткін Ю. Бюро кредитних історій. Забезпечення конституційних прав і свобод фізичних осіб при організації формування та обігу кредитних історій / Ю. Кугаткін // Юридичний журнал. – 2008. – № 6.